

Зюзіна З. В.,

старший викладач кафедри початкової освіти
та методик природничо-математичних дисциплін
Київського університету імені Бориса Грінченка,

Кришень І. В.,

викладач кафедри початкової освіти
та методик природничо-математичних дисциплін
Київського університету імені Бориса Грінченка,

Марчун В. О.,

старший викладач кафедри початкової освіти
та методик природничо-математичних дисциплін
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкриваються особливості підготовки майбутнього вчителя початкової школи до виховання толерантності у молодших школярів.

Ключові слова: толерантність, майбутній учитель, підготовка майбутнього вчителя, формування толерантності.

Постановка проблеми. Одну з найактуальніших проблем сучасного світу і сучасної освіти становить формування толерантності у підростаючого покоління та поширення ідей толерантності у всіх сферах життя і діяльності людини. Актуальність проблеми очевидна й зумовлена зростанням необґрунтованої агресії та насильства в суспільстві, втратою моральних орієнтирів поведінки, жорстким конкурентним способом проживання (виживання) в середовищі, розгулом терору і міжнаціональної ворожнечі, конфліктогенністю і злочинністю. Природно, що в таких умовах небайдужі люди починають згадувати і декларувати загальнолюдські цінності, до яких і відноситься толерантність.

Аналіз праць учених з проблеми. Розуміння значущості толерантності у становленні особистості простежується впродовж усього історичного шляху розвитку цивілізації. До різних аспектів цієї проблеми зверталися античні мислителі: Сократ, Платон, Аристотель, Демокріт. Питання виховання у підростаючого покоління толерантності й підготовки вчителя до означеної діяльності відображені у працях Вольтера, Г. Гегеля, Д. Дідро, І. Канта, Я. Коменського, Я. Корчака, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо. Не обійшли увагою зазначену проблему й вітчизняні мислителі епохи Київської Русі (Іларіон, Святослав, Володимир Мономах), а також відомі просвітителі-педагоги минулого, зокрема: Г. Ващенко, Б. Грінченко, О. Духнович, П. Могила, І. Огієнко, Ф. Прокопович, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський та ін.

Вирішенню важливих питань підготовки майбутнього вчителя до виховання учнівської молоді сприяють положення сучасних філософів (В. Андрущенко, І. Зязюна, В. Кременя, В. Огнев'юка), психологів (І. Бега, Л. Божович, Л. Виготського, В. Моляко, В. Семиченко, Т. Яценко), педагогів (В. Бондаря, Г. Васяновича, О. Дубасенюк, Т. Люріної, М. Стельмаховича, Г. Троцько, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін.).

Значення для людини та суспільства гуманістичних цінностей, методологічні засади системного підходу до вдосконалення виховання молоді, формування гуманних стосунків у різних видах діяльності знайшли своє відображення у працях В. Бабич, В. Білоусової, О. Богданової, О. Вишневського, Т. Люріної, Ю. Підборського, А. Сембрат та ін.

Вчені А. Асмолов, О. Грива, О. Олексюк, Г. Солдатова, П. Степанов, Л. Шайгерова, О. Шарова запропонували низку методичних розробок, спрямованих на формування установок толерантної свідомості в особистості. Розкрито проблему формування толерантності у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя (Ю. Тодорцева), вчителя іноземної мови (Т. Білоус), у студентському середовищі (Л. Завірюха).

Проведений аналіз джерельної бази дає можливість констатувати, що на сьогодні накопичений певний досвід із виховання толерантності у підлітків, студентів.

Мега статті полягає у висвітленні питання підготовки майбутнього вчителя початкової школи до виховання толерантності у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Головна мета, місія виховання повинна полягати у передачі культурних цінностей, підготовці молоді до інтеграції у суспільство, нівелюванні, зменшенні соціальної нерівності. Створення умов для культивування, проектування вчителя, який піклується про формування толерантності особистості учнів, повинно стати завданням викладачів вищих навчальних закладів. Особливу значущість у цьому контексті набувають: міжособистісна комунікація, діалог, створення толерантного комунікативного середовища [2].

Якщо раніше у навчально-виховному процесі педагог вирішував конфлікти, які виникали між дітьми, заохочував правих і карав винуватих, то зараз, як стверджує І. Бех, відповідно до ідеї впровадження толерантно-

сті в педагогічні взаємини діти самі повинні дійти до того, як розв'язувати ті чи інші конфлікти. Проте процес формування толерантності у майбутніх учителів як професійно значущої якості особистості може супроводжуватися певними труднощами. Автор, пропонуючи нове визначення поняття «особистості» як суб'єкта вільного і морально відповідального вчинку, має на увазі, що навіть педагог із високою гуманістичною спрямованістю не в змозі здолати владу дидактичної системи, на підставі якої вибудовується освітній процес. Сутність побудови гуманістичної педагогіки в траєкторії виховання особистості у процесі навчальної діяльності учнів розкривається ним у взаємозв'язку засвоєння наукових знань з розвитком особистісних цінностей, морально-духовних прагнень учнів. Серед факторів формування внутрішньої готовності учня розглядати наукове знання автор визначає такі:

- кардинальна зміна мотиваційної системи пізнавально-навчальної діяльності учнів на «Я-мотивацію», змістом якої виступає глибинне особистісне «Я» і пов'язані з ним самоцінні морально-духовні принципи;
- проведення педагогом спеціальної роботи, спрямованої на осмислення дитиною власних морально-ціннісних можливостей;
- формування у школяра розуміння невідривності його знань.

Толерантність утверджується в гуманному навчальному процесі як морально-ціннісна позиція особистісного розвитку. Педагогіка толерантності, на думку І. Беха, визначається як галузь гуманістичної теорії виховання, що спрямована на розкриття закономірностей та раціональних шляхів формування толерантності на основі закріплення в тих, хто навчається, соціокультурних цінностей протягом педагогічного процесу. Орієнтація особистості на принципи людяності дає їй змогу реалізувати прагнення до самореалізації без шкоди для інших [1].

Готовність майбутніх учителів до виховання толерантності є компонентом їх готовності до професійної діяльності.

Процес навчання — специфічна форма пізнання об'єктивної дійсності, оволодіння суспільно-історичним досвідом людства і двосторонній процес взаємопов'язаних діяльностей учителя (викладання й організації та управління навчальною діяльністю суб'єкта) і діяльності суб'єкта, спрямований на оволодіння суб'єктом системою знань з основ наук, вмінь і навичок їх практичного застосування, розвиток творчих здібностей суб'єкта.

Процес виховання — цілісний процес, в якому органічно поєднані змістова і процесуальна сторони. Змістова сторона процесу виховання характеризує сукупність виховних цілей. Процесуальна характеризує самокерований процес педагогічної взаємодії вчителя й учня, що включає організацію й функціонування системи виховної діяльності й самовиховання учнів, спрямованої на реалізацію виховних цілей і формування позитивного досвіду самовдосконалення.

Визначений обсяг знань і вмінь учителя, необхідних для успішного виховання толерантності молодших школярів, став передумовою для вирішення проблеми психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів до означеної діяльності. Тільки після засвоєння певного теоретичного матеріалу у поєднанні з конкретною практичною діяльністю уможливлено підвищення ефективності підготовки майбутнього вчителя початкових класів до виховання толерантності у молодших школярів.

Ефективність професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до означеного виду діяльності у процесі вивчення теоретичних дисциплін досягається за умови вироблення у студентів умінь проектувати вивчений матеріал на шкільну практику виховання толерантності в учнів початкових класів. При цьому необхідним є виховання у студентської молоді моральних якостей особистості, що забезпечують потребнісно-мотиваційну готовність до використання ефективних засобів морального виховання учнів, а також засвоєння майбутніми вчителями необхідного обсягу знань про моральне виховання та умінь їх застосовувати у вихованні толерантності у молодших школярів.

Організуючи роботу зі студентами під час педагогічної практики, ми виходили з таких основних позицій:

1) забезпечення майбутніми вчителями початкових класів системного бачення виховання толерантності. Це означає, що майбутній учитель повинен уміти на основі глибокого знання колективу і кожної особистості чітко визначити мету та завдання їх виховання, його зміст, основні напрями, обрати необхідні форми, методи, прийоми і засоби, вміти аналізувати результати з досягнення виховних цілей;

2) підхід до виховання толерантності як до формування єдності почуттів і поведінки особистості. Студенти мали усвідомити, що моральна освіта без вироблення відповідних почуттів, емоційного ставлення особистості до своїх вчинків не приводить до вироблення в особистості толерантних якостей. Основою перетворення знань у переконання є не моральна освіта сама по собі, а реальне включення вихованців у ситуації, що вимагають напруження не тільки фізичних, але й духовних сил. Знати моральні ідеї і мати моральну свідомість — це не одне і те ж. Між ними може бути дистанція великого розміру. Знання перетворюються на переконання у процесі соціалізації особистості;

3) в основі виховання молодших школярів лежить спілкування вчителів і учнів на принципах демократизму і гуманізму. Педагогічна діяльність передбачає наявність міжособистісних відносин між учнями та вчителем на основі співробітництва, взаємної довіри, взаємного спілкування та педагогічного такту й етики. З цього випливає необхідність організації певного типу спілкування, який забезпечує доброзичливі умови навчання

та виховання, нормальні умови для діяльності дитячого колективу. У процесі безпосереднього спілкування з молодшими школярами вчитель повинен стати на позицію учня, зрозуміти його, проникнути в його морально-духовний світ, в найтонші сфери життєтворчості особистості.

Ефективність підготовки студентів до означеної діяльності забезпечувалася через:

- засвоєння студентами необхідних світоглядних знань, що становлять фундамент педагогічної діяльності з виховання толерантності у молодших школярів; обізнаності із закономірностями формування толерантності молодших школярів на основі розуміння сутності особистості як продукту суспільних відносин;

- оволодіння цілісним знанням про основи толерантності та виховання як систему, тобто існування сукупності і взаємозв'язку та взаємодії основних компонентів процесу виховання — мети і завдань, принципів, суб'єкта, об'єкта матеріальних умов, мікросередовища, змісту, форм і методів;

- органічне поєднання теоретичної і практичної підготовки студента;

- вироблення у студентів управлінського підходу до здійснення виховання толерантності у молодших школярів (уміння правильно поставити ціль і завдання виховання толерантності у молодших школярів, здійснювати контроль за цим процесом та аналізувати його результативність);

- організацію творчої діяльності щодо виховання толерантності майбутнього вчителя та учнів;

- вироблення у студентів здатності до самостійного пошуку у виховній роботі шляхом створення для них складних ситуацій, які потребують прийняття правильного оригінального рішення;

- вироблення у майбутніх учителів почуття відповідальності за результат виховання толерантності у молодших школярів.

Висновки. Цілеспрямована робота з насичення змісту дисциплін (здійснення пізнавального компоненту), що викладаються, пошуково-дослідницької роботи, педагогічної практики матеріалами, які розкривають сутність та методіку виховання молодших школярів, сприяла підвищенню потребнісно-мотиваційної, пізнавальної та практично-діяльнісної готовності студентів до означеної діяльності. Дослідження сутності підготовки вчителя початкових класів до виховання толерантності у молодших школярів довело, що ефективна підготовка до зазначеного виду діяльності можлива завдяки вивченню її специфіки, в якій основними компонентами виступають: діяльність — процес, у ході якого людина творчо перетворює природу, роблячи цим самим себе діяльним суб'єктом, а засновані нею явища природи об'єктом своєї діяльності; протиріччя професійної підготовки — філософська категорія, що відображає внутрішнє співвідношення тенденцій сторін предмета або процесу, що проникають один в одного й одночасно заперечують один одного; готовність — складне соціально-педагогічне утворення, яке містить у собі комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості та систему професійно-педагогічних знань, умінь і навичок. З огляду на те що толерантність (терпимість) виявляється серед моральних цінностей гуманізму, вона стає, з одного боку, основою сучасної освіти, яка транслює норми людських відносин та гуманізує знання в галузі культурного діалогу, з іншого — інструментальною цінністю особистості, яка зумовлює ставлення людини до світу і її поведінку у взаємодії з іншими. Все це перетворює толерантність на найважливіший орієнтир сучасної освітньої політики.

ДЖЕРЕЛА

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. — К. : ІЗМН, 1998. — 204 с.
2. Бойко А. М. Теория и методика воспитывающих отношений в общеобразовательной школе / А. М. Бойко. — К. : Высш. шк., 1991. — 266 с.

В статье раскрываются особенности подготовки будущего учителя начальной школы к воспитанию толерантности у младших школьников.

Ключевые слова: толерантность, будущий учитель, подготовка будущего учителя, формирование толерантности.

The article describes features of the preparation of future elementary school teacher for tolerance education in primary school children.

Key words: tolerance, the future teacher, future teacher training, the formation of tolerance.